

În slujba Puterilor Centrale. Ziarul „Seara” și neutralitatea României (1914-1916)

Mircea-Cristian GHENGHEA*

Acest text vine în continuarea unor cercetări de dată ceva mai recentă ale subsemnatului, derulate în orizontul unei teme de largă deschidere, dedicată rediscutării și reinterpretării, într-o manieră mai echilibrată și mai liniștită, a situației așa-zisei tabere germanofile de la noi din timpul Marelui Război. După cum am avut ocazia să menționez și altă dată, la popularizarea acestui termen de „germanofili” a contribuit, într-o oarecare măsură, în ultimii ani, și lucrarea foarte utilă a istoricului bucureștean Lucian Boia, intitulată chiar *Germanofili*, care poate fi avută în vedere oricând ca punct de pornire în încercarea de reluare și de înțelegere corespunzătoare a atitudinilor celor care, din convingeri personale ori din alte motive, au preferat să susțină, în societatea românească, interesele Puterilor Centrale.

În cadrul acestor cercetări, segmentul care s-a profilat de la bun început drept cel mai dinamic și mai spectaculos, prin densitatea textelor și a argumentelor vehiculate, a fost cel al presei epocii, presă care s-a implicat, aproape în totalitatea sa, în conflictul propagandistic și de imagine care a precedat intrarea României în războiul mondial. Relativ puțin investigat și cunoscut până în urmă cu aproximativ două decenii, perimetrul presei favorabile Puterilor Centrale a început, treptat, să își releve cu mai mare acuitate liniile de forță și, totodată, personalitățile care s-au regăsit angajate în cadrul acestei lupte adesea inegale cu publicațiile de orientare și simpatii antantofile. Această activitate de „recuperare”, de firească reintegrare și valorificare, în circuitul istoriografic, a zeci de reviste și ziare, intrate, din varii motive, într-un con de umbră, se dovedește a fi și astăzi o reală necesitate, în condițiile în care, în destule lucrări de istorie a presei românești, lucrurile sunt tratate, în cel mai bun caz, într-o manieră expeditivă și, prea adesea, inexactă¹.

* Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; mcghenghea2010@yahoo.com.

¹ Un exemplu în această privință poate fi reprezentat de lucrarea lui Vasile Pasailă, *Presa în istoria modernă a românilor*, București, Editura Fundației PRO, 2004, p. 139, unde despre presa favorabilă Puterilor Centrale în timpul neutralității nu se menționează, practic, nimic, iar

Poate cel mai important dintre periodicele care pot fi nominalizate drept „germanofile” este cotidianul bucureștean „Seara”, apărut în anul 1910, sub oblăduirea lui Grigore Gheorghe Cantacuzino (zis Prințul sau „Prensul”², fiul lui Gheorghe Grigore Cantacuzino, zis Nababul), fost primar al capitalei (martie-decembrie 1913) și ministru al Industriei și Comerțului (1918)³. Cam tot atunci, după cum relatează Ion Rusu Abrudeanu, un contemporan al evenimentelor, același Grigore Gheorghe Cantacuzino a înființat, la București,

[...] institutul de editură *Minerva* pentru tipărirea de cărți didactice și de literatură, precum și pentru scoaterea unui ziar popular, intitulat tot *Minerva* – o inițiativă românească lăudabilă și care în primii ani ai existenței sale adusesse chiar servicii reale culturii românești, în afară de ziar, care, fiind confecționat fără pricepere și vlagă și având și o nuanță politică conservatoare cam antipatică, n-a avut nici un ecou în opinia publică⁴.

Cel mai important acționar al acestui stabiliment era Gheorghe Grigore Cantacuzino – Nababul, iar la moartea acestuia, toate acțiunile deținute au trecut în proprietatea fiului său, „Prensul”, „care devenea astfel stăpânul de fapt al institutului de editură, ca și al ziarului *Minerva*”⁵.

În primăvara anului 1913, Grigore Gheorghe Cantacuzino și-a vândut, în mod oficial, afacerea, astfel că în fruntea ziarului „Seara” a ajuns Alexandru Bogdan-Pitești, personaj știut inițial în cercurile protipendadei pentru vederile sale anarhiste pe filieră franceză, pentru clamarea insistență a devoțiunii către confesiunea romano-catolică, la care se convertise în timpul aflării sale la Geneva și,

despre situația presei din teritoriul ocupat se arată: „În același timp, în București, sub ocupație au apărut câteva ziare, în germană, română sau bilingv, cu colaborarea unor publiciști români germanofili, între care I. Slavici și C. Stere: «Lumina», «Gazeta Bucureștilor», «Seara», «Timpul», «Putna Zeitung», «Der Bund», prin care se făcea propagandă în favoarea Triplei Alianțe. Presa sub controlul ocupantului a fost lipsită de audiență, iar colaboratorii publicațiilor s-au ales cu oprobiul opiniei publice”.

² Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1921, p. 53.

³ Unii dintre contemporani i-au creionat un portret prea puțin măgulitor în contextul teribil al Primului Război Mondial – vezi, de exemplu, Raul Dona, *Jurnalul unui medic militar 1917-1918. Cu acuarele și desene de Niculina Delavrancea-Dona*, București, Editura Humanitas, 2018, p. 244-245: „6 martie 1918, Iași, str. Toma Cozma 2. Azi s-a format guvernul Marghiloman, cu oameni integri, respectabili, considerabili, stimabili. Singura notă discordantă ar fi făcut-o Griguță Cantacuzino, zis «Prensul», vândut nemților, nu germanofil de convingeri; și-a vândut o scârbă de gazetă, *Minerva*, care-l costase maximum 80.000 lei, cu 3 milioane, și s-a și făcut germanofil!! Ar fi fost prea mare scârbă în opinia publică numirea lui ca ministru de Domenii, cum se zvonise. Azi toată lumea vorbea cu dezgust de această numire și noroc că *flair*-ul lui Marghiloman sau al regelui a eludat această ofensă nouă adusă neamului și țării”. Cu toate acestea, în urma unei remanieri guvernamentale din 4 iunie 1918, Grigore Gheorghe Cantacuzino a fost desemnat ca ministru al Industriei și Comerțului. Vezi Ion Mamina, *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică. 1866-1938*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 322.

⁴ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 108.

⁵ *Ibidem*, p. 109.

mai ales, pentru reputația de escroc pe care și-o construise și o afișa cu o vădită plăcere⁶. Cantacuzino își păstra însă influența asupra treburilor ziarului, fapt semnalat și de către Ion Rusu Abrudeanu⁷.

Inițial, în perioada anterioară Marelui Război, publicația „Seara” devenise cunoscută și apreciată pentru angajarea sa amplă în planul vieții artistice și culturale a capitalei și a țării, inclusiv datorită închegării unei echipe redacționale experimentate și rutinate, dar și ca urmare a asigurării concursului unor intelectuali, publiciști și caricaturiști importanți ai perioadei, care aveau atât talent, cât și condei. De altfel, în lucrările de istorie a literaturii române, numele periodicului bucureștean este uneori asociat mișcării simboliste din România, promovând arta modernă. Ulterior, în perioada neutralității, au fost cooptați noi redactori și colaboratori, care, în mod evident, au intrat în serviciul cauzei pentru care milita ziarul. Astfel, printre componenții echipei redacționale și colaboratorii mai importanți ai periodicului bucureștean s-au numărat, în cei șase ani de existență: Tudor Arghezi, Dimitrie Karnabatt, Emil Isac, Zamfir Arbure, Domenico Caselli, Ion D. Filitti, Alexis Nour, Constantin Stere, Felix Aderca, Ilie Bărbulescu, Petre Locusteanu, Ion C. Bacalbașa, Matei Iancu, Nicolae Petrescu-Găină, Ion Vinea ș.a.

În ceea ce privește linia politică, „Seara” a susținut, în cadrul realităților conservatoare, gruparea lui Alexandru Marghiloman. Tocmai de aceea, oricât ar părea de ciudat, principalele bătălii ale ziarului „Seara” s-au purtat nu cu tradiționalii adversari politici, liberalii, ci cu o altă facțiune conservatoare, condusă de Take Ionescu, cel care fondase, în 1908, Partidul Conservator-Democrat. Cu atât mai mult s-au acutizat adversitățile dintre cele două grupări conservatoare cu cât, în perioada neutralității României, Take Ionescu, alături de alți lideri conservatori, precum Nicolae Filipescu, s-a manifestat ca partizan al intrării în război de partea Antantei. În ceea ce privește linia politică generală din Regatul României, mai ales din anul 1913, când conducerea ziarului era asigurată de tandemul Alexandru Bogdan-Pitești – Tudor Arghezi, redacția de la „Seara” și-a manifestat deschis simpatia față de evreii români, în evident contrast cu atitudinea și tonalitatea care dominau într-o anumită parte a presei noastre⁸. Totodată, a existat o toleranță și chiar o deschidere față de ideile socialiste și anarhiste, aici având un oarecare cuvânt de spus atât trecutul ca anarhist al lui Alexandru Bogdan-Pitești (expulzat din Franța, în 1894, din

⁶ Theodor Enescu, *Scriseri despre artă*, vol. II, *Artă și context cultural în România primelor trei decenii ale secolului XX*, ediție îngrijită de Ioana Vlasiu, București, Editura Meridiane, 2003, p. 33.

⁷ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 109.

⁸ Au fost acceptate diverse texte trimise de scriitorii evrei, au fost denunțate unele măsuri discriminatorii la adresa evreilor luate de autoritățile militare române. În „Seara”, a debutat, printre alții, scriitorul avangardist Jacques G. Costin (pe numele său real Jacob Goldschlager). Vezi Geo Șerban, *Un profil: Jacques Frondistul*, în „Observator cultural”, nr. 144 (50), 26 noiembrie 2002, articol accesibil și *online* la adresa <https://www.observatorcultural.ro/articol/un-profil-jacques-frondistul/> (accesat în iunie 2022).

acest motiv)⁹, cât și statutul aparte pe care acesta îl deținea în societatea vremii și atmosfera pe care o întreținea în cadrul pestrițului său cerc de relații și cunoștințe.

În planul general al realităților naționale românești, este important de precizat că, până în toamna anului 1914, „Seara” nu a făcut notă disonantă față de restul presei de la noi, prezentând dificultățile cu care se confruntau românii trăitori în monarhia dualistă și dezaproband intensificarea acțiunilor concertate de maghiarizare. În contextul disputei dintre noua generație a românilor transilvăneni, reprezentată, printre alții, de Octavian Goga, Ioan Lupaș, Ilarie Chendi, Octavian Tăslăuanu, Silviu Dragomir ș.a., și conducerea Partidului Național Român, tradusă inclusiv în teribila confruntare publicistică dintre ziarul „Tribuna” și „Românul” din Arad, și care amenința să scindeze mișcarea națională românească de dincolo de munți, cei din redacția cotidianului „Seara” au prezentat cu satisfacție reușita misiunii lui Constantin Stere, care, la începutul anului 1912, a dezamorsat conflictul politic și a contribuit la refacerea relațiilor dintre „tinerii oțeliți” și „bătrânii ramoliți”¹⁰. Ulterior, a continuat să înfățișeze publicului cititor situația dificilă din Transilvania, polemizând cu diverse personaje politice din Imperiul Austro-Ungar¹¹.

Atitudinea față de românii din Transilvania a cunoscut o evidentă nuanțare după adoptarea liniei germanofile, uneori intervenind accente polemice și de dojenire, mai mult sau mai puțin prietenească, a refugiaților de dincolo de munți, dar și din Bucovina, un bun exemplu în această privință fiind câteva din articolele profesorului universitar ieșean Ilie Bărbulescu¹², publicate în 1915 și 1916.

Aidoma întregii prese europene și, implicit, românești, „Seara” a înregistrat și a prezentat publicului cititor, în iunie 1914, șocul produs de asasinarea, la Sarajevo, a moștenitorului tronului Austro-Ungariei, arhiducele Franz Ferdinand. Într-un articol apărut înainte ca orientarea progermană să devină evidentă pentru toată lumea, redacția periodicului, care avea curând să se regăsească și cu acte doveditoare în slujba Puterilor Centrale, preciza, parcă profetic, într-un articol ce se constituia într-un adevărat îndemn la unitate națională și politică în acele momente tensionate:

⁹ Theodor Enescu, *op. cit.*, p. 32.

¹⁰ Mircea-Cristian Ghenghea, „*Mulți măgari avem noi în Ardeal*”... *Despre originile unui conflict politic românesc de la începutul veacului al XX-lea*, în „Ioan Neculce – Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei”, serie nouă, XXII, 2016, p. 11-18.

¹¹ A se vedea, de exemplu, o replică adresată prim-ministrului László Lukács, la sfârșitul anului 1912, ca urmare a disputei acestuia cu Partidul Național Român, replică semnalată și în presa românească din Ardeal: *Ziarul „Seara” din București*, în „Românul”, Arad, II, nr. 258, 23 noiembrie/6 decembrie 1912, p. 3.

¹² Ilie Bărbulescu, *O greșeală politică a României*, în „Seara”, anul VI, nr. 2049, 5 octombrie 1915, p. 1; idem, *Suprimarea ziarului „Românul” din Arad*, în „Seara”, anul VI, nr. 2222, 1 aprilie 1916, p. 1; idem, *Maghiarii, agitatorii noștri și interesele României*, în „Seara”, anul VI, nr. 2245, 28 aprilie 1916, p. 1; idem, *Împotriva agitațiilor antimaghiare*, în „Seara”, anul VI, nr. 2256, 9 mai 1916, p. 1.

Asasinarea arhiducelui moștenitor al Austro-Ungariei ne-a pus într-o situație foarte gravă.

Urmările acestui asasinat pot fi fatale monarhiei vecine, în orice caz trebuie să ne așteptăm la mari turburări în acel stat. Acele turburări sunt în strânsă legătură cu țara noastră, căci nu vom putea rămâne nepăsători la cele ce se vor petrece peste Carpați.

Lovitura ce s-a dat familiei de Habsburg poate grăbi descompunerea Austro-Ungariei.

[...] Se poate ca acesta să fie momentul dispariției celei de a doua Turcie a Europei.

Asemenea schimbări mari în situația externă ne vor impune să fim gata și noi să intervenim la timp cu toată energia necesară.

[...] Dacă în asemenea împrejurări vom avea nevoie de un guvern național, să fie îngenunchiate ambițiile personale și interesele de partid și la cârma țării să fie toți oamenii ei de valoare.

[...] Rebuturile politice nu-și mai pot găsi întrebuițarea în asemenea împrejurări excepțional de grave.

Cât timp țara va fi încă guvernată de liberali, șeful guvernului să conducă direct iar nu prin interpuși, acțiunea diplomatică a României.

[...] Șefii de partid și mai ales șeful guvernului să-și încordeze energiile mintale și să fie cu toții pregătiți ca evenimentele inevitabile să nu ne găsească nepregătiți și să nu treacă peste noi ca un foc mistuitor, ci să fie pentru noi lumina care să întrezeze idealul național al Românilor!¹³.

După izbucnirea războiului mondial, atât Tripla Înțelegere, cât și Tripla Alianță au trimis propagandiști și oameni de influență în România, încercând atragerea acesteia de o parte sau de alta și combaterea cât mai eficientă a taberei adverse. O imagine foarte plastică pentru acest aspect (din perspectivă antantistă) poate fi găsită la deja invocatul Rusu Abrudeanu:

La venirea haitelor și spionilor nemți și austriaci în țară după izbucnirea cataclismului european, aceștia s-au pus imediat pe studiul situației locale și al cântăririi forței de rezistență a diferitelor caractere din protipendadă – și repede și-au fixat un plan de atac definitiv¹⁴.

În acest context, Institutul Minerva a intrat în atenția propagandei germane, fiind discutată achiziția sa, precum și a ziarelor „Seara” și „Minerva”. Finalmente, tranzacția s-a produs, Grigore Gheorghe Cantacuzino consimțind să treacă de partea germanilor în schimbul unor consistente sume de bani. Respectiva achiziție a fost efectuată prin intermediul unei societăți comerciale nou înființate, numită „Tiparul”, în conducerea căreia se aflau Alexandru Bogdan-Pitești, Joseph Brociner, Ludwig Roselius și Joseph Henennvogel¹⁵. Situația devenise cunoscută destul de repede în cercurile bucureștene, iar suma care era vehiculată

¹³ A. L., *Situație foarte gravă. Asasinarea Moștenitorului Austro-Ungariei*, în „Seara”, anul IV, 17 iunie 1914, p. 1.

¹⁴ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 109.

¹⁵ Alin Spânu, *Spioni, spioane și dandanale în România neutră (1914-1916)*, București, Editura Militară, 2016, p. 44. Vezi și Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 109-110.

se învârtea în jurul a 3.500.000 de lei¹⁶. Conform unor mărturii din epocă, eforturile agenților de influență ai Puterilor Centrale au făcut ca, la un moment dat, inclusiv datorită acțiunilor societății „Tiparul”, să fie controlate sau dirijate, în capitala României, prin diverse mijloace, nu mai puțin de 13 publicații periodice¹⁷. Chestiunea devenise de-a dreptul îngrijorătoare pentru factorii de decizie politică, precum și pentru adepții și simpatizanții Antantei, suscitând discuții până și în parlamentul țării. Astfel, la sfârșitul anului 1915, deputatul Barbu Ștefănescu-Delavrancea l-a interpellat pe prim-ministrul Ion I. C. Brătianu cu privire la situația presei românești; conform deputatului, corupția existentă ușura ademenirea și încadrarea în curentul favorabil Puterilor Centrale a diverși publiciști și a unor redacții de ziare¹⁸. În acest context, Delavrancea se referea în cuvinte dure la ziarul „Seara”, catalogat drept „rușinea presei”¹⁹ de la noi, precum și la directorul acestuia, care „e un ne-om [*sic* – n.n.] care se laudă cu cele 44 de arestări suferite în diverse țări, dintre care o bună parte sunt pentru excrocherii”²⁰. Ulterior, în 1916, aproape toate detaliile vastei operațiuni de corupere a presei românești, precum și a unor personalități politice din țara noastră au ajuns la cunoștința factorilor decidenți și a Direcției Poliției și Siguranței Generale în urma afacerii Günther²¹.

În opinia noastră, „Seara” a fost cel mai util și mai important instrument de propagandă și de promovare a intereselor Puterilor Centrale în presa românească de atunci, unele cercetări recente venind să confirme această aserțiune²².

¹⁶ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 87; *Românii în „Marele Război”. Anul 1915. Documente, impresii, mărturii*, coordonator General-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, București, Editura Militară, 2015, p. 178.

¹⁷ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 116. Sunt enumerate aici următoarele titluri de periodice bucureștene: „Universul”, „Minerva”, „Seara”, „Ziua”, „Moldova”, „Lupta”, „Înainte”, „Steagul”, „La Politique”, „L’Eclair”, „Libertatea”, „Dreptatea”, „Bukarester Tageblatt”.

¹⁸ *Românii în „Marele Război”. Anul 1915. Documente, impresii, mărturii*, p. 176-180.

¹⁹ *Ibidem*, p. 178.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ A fost vorba de o operațiune organizată de serviciile românești de spionaj, care, în data de 16 august 1916, în contextul în care ambasadorul german Hilmar von dem Bussche se pregătea să părăsească România, au izbutit să sustragă din mașina acestuia o servietă în care se găseau mai multe documente secrete. Printre acestea era și o listă cu numele agenților secreți germani de la noi, ale unor persoane stipendiate de germani, precum și sumele care fuseseră cheltuite pentru acestea. Ulterior, în seiful lui Alfred Günther, fost director general, până în august 1916, al Societății petroliere „Steaua Română”, a fost descoperit, de către C. Osiceanu, numit administrator al societății după intrarea în război a României, un dosar conținând mai multe acte elocvente pentru activitățile derulate de propaganda și serviciile de spionaj germane, printre care și o listă cu peste 200 de nume ale unor persoane aflate pe statele de plată ale Puterilor Centrale (vestitul „dosar Günther”). Informațiile le completau și le confirmau pe cele obținute din documentele sustrate de la Hilmar von dem Bussche. Vezi Fănel Teodorașcu, *Un manifest gazetăresc – Calendarul nostru pe 1918*, în „Hiperborea. Revistă de istorie”, București, vol. I, nr. 1, iunie 2014, p. 86; Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 465-508 (capitolul XIX al cărții, intitulat chiar *Dosarul Günther*).

²² Ne referim aici la opinia formulată de cercetătorul Victor Durnea într-o lucrare apărută în 2019, dedicată unuia dintre cei mai activi „scriitori” din paginile ziarului „Seara”, basarabeanul

În mod inevitabil, în argumentarea atitudinii progermane pe care o adoptase, redacția cotidianului bucureștean a promovat unele din tezele care circulau și la nivel european, prin intermediul cărora erau puse într-o antiteză împinsă la extrem cele două blocuri politico-militare, înfruntarea acestora fiind prezentată ca lupta dintre civilizație (Puterile Centrale) și barbarie (Tripla Înțelegeră)²³. Au fost, de asemenea, denunțate și blamate acțiunile de influențare și de corupere a presei și a opiniei publice din România și din statele neutre de către puterile Antantei²⁴. Pe lângă aceste aspecte, poate fi ușor recunoscut un puternic filon antirusesc, „Seara” înfierând și acuzând în mod repetat toate acele periodice, structuri și organizații care se pronunțau pentru intrarea României în acțiune de partea Antantei, implicit a Rusiei²⁵. S-a făcut apel la istorie și la memoria istorică, încercându-se răscolirea conștiințelor cititorilor, cărora li se aducea aminte de toate relele pricinuite românilor, în primul rând românilor moldoveni, de către ruși²⁶. Au fost evidențiate, cu orice ocazie, jafurile și nelegiuirile comise de trupele țariste, comportamentul brutal al acestora în Bucovina și suferințele îndurate de către românii bucovineni din cauza ocupației rusești²⁷, conașionalii noștri bucurându-se la revenirea trupelor austro-ungare²⁸. A fost subliniat pericolul mișcării panslaviste sprijinite și promovate de Rusia, care amenința existența întregii națiuni române²⁹. Nu în ultimul rând, s-a încercat permanent compromiterea, în ochii opiniei publice, a celor care militau deschis pentru atacarea Austro-Ungariei și eliberarea teritoriilor românești înglobate în această entitate statală, precum Nicolae Filipescu, Take Ionescu, N. Iorga, Constantin Mille, Barbu

Alexis Nour: „Pe toată durata neutralității României, «Seara» este periodicul germanofil, probabil, cu audiența cea mai mare. Ceea ce era o «realizare», el având concurenți deloc neglijabili: mai susmenționatul «Moldova», ziarul «Ziu», la care scria I. Slavici, revista «Cronica» și ziarul «Libertatea», scoase de T. Arghezi și Gala Galaction, apoi organele Partidului Conservator, precum «Steagul» (din Capitală), «Opinia» și «Iașul» (din Iași) etc.”. Vezi Alexis Nour, *Scrisori și amintiri din Basarabia*, volum îngrijit de Victor Durnea, București/Brăila, Editura Academiei Române, Muzeul Brăilei „Carol I” – Editura Istros, 2019, p. 19.

²³ Spre exemplu, Stroe Tăutu, *Civilizație și barbarie*, în „Seara”, anul IV, nr. 1725, 5 noiembrie 1914, p. 1.

²⁴ S. R., *Cum a cucerit Rusia opinia publică de la noi*, în „Seara”, anul IV, nr. 1712, 23 octombrie 1914, p. 1; D. Karnabatt, *Rusomanii*, în „Seara”, anul IV, nr. 1713, 24 octombrie 1914, p. 1; Ilie Bărbulescu, *Cvadrapla corupe cu milioane în Bulgaria*, în „Seara”, anul V, nr. 2076, 3 noiembrie 1915, p. 1.

²⁵ Ro., *Tragiul „Adevărului”*, în „Seara”, anul IV, nr. 1734, 14 noiembrie 1914, p. 3; Spic, *„Adevărul” și Rusia – Eri și azi –*, în „Seara”, anul IV, nr. 1742, 22 noiembrie 1914, p. 1-2; nr. 1743, 23 noiembrie 1914, p. 1-2.

²⁶ D. Caselli a scris mai multe articole plasate sub genericul *Propaganda rusească în Țările Românești: Cei dintâi Domni români cari s-au făcut uneltele Rusiei*, în „Seara”, anul IV, nr. 1727, 7 noiembrie 1914, p. 1-2; *Origina protectoratului rusec*, în „Seara”, anul IV, nr. 1734, 14 noiembrie 1914, p. 1-2; *Planurile Ecaterinei a II-a*, în „Seara”, anul IV, nr. 1737, 17 noiembrie 1914, p. 1.

²⁷ *Atrocitățile Rușilor în Bucovina*, în „Seara”, anul VI, nr. 2293, 15 iunie 1916, p. 2.

²⁸ *Cum sunt tratați prizonierii în Rusia*, în „Seara”, anul VI, nr. 2112, 8 decembrie 1915.

²⁹ Ilie Bărbulescu, *Acțiunea panslavistă în politica Rusiei*, în „Seara”, anul VI, nr. 2216, 25 martie 1916, p. 1.

Ștefănescu-Delavrancea ș.a.³⁰, care nu de puține ori au fost și gratulați cu diverse apelative, precum, de exemplu, în cazul directorului ziarului „Adevărul”: „Mille Prostilă, Mille care nu știe ce este știuca, Mille Imbecilu”³¹ sau „genialul caraghios”³². Un apelativ generic, utilizat pentru a sugera inclusiv dependența adversarilor de fondurile furnizate de ruși a fost cel de „rublagiști”, „rublagii” sau „rublofilii”³³. Spre deosebire de aceștia, erau activ promovate și apreciate personalitățile care se pronunțau fie în favoarea neutralității, fie pentru intrarea în luptă alături de Puterile Centrale, precum Petre P. Carp, Dinu C. Arion, Alexandru Marghiloman etc.³⁴.

Inevitabil, cei de la „Seara” au abordat și problema teritoriilor românești aflate în entități statale străine. În mod firesc pentru opțiunea lor clar exprimată, au susținut sus și tare necesitatea eliberării Basarabiei subjugate de Imperiul Rus, arătând că elementul românesc al provinciei este aproape sugrumat din cauza muscalilor și riscă să piară cu desăvârșire. Chestiunea Basarabiei a fost tot mai des pusă pe tapet odată cu victoriile repurtate de germani și de austro-ungari în zona Galiției și în Bucovina³⁵, unul dintre colaboratorii ziarului concluzionând, la capătul unui articol în care, *nota bene*, preciza că noțiunea de *ideal național* se regăsește în trei cuvinte – *Dunărea, Nistru, Tisa*:

Cucerirea Basarabiei e posibilă în împrejurările de față. Prin ea nu numai tăiem pentru totdeauna drumul Rusiei la Constantinopol peste noi și peste Bulgaria, dar salvăm de la peirea imediată un întreg ținut românesc, jumătate din scumpa Moldova. Cucerirea Basarabiei se impune azi imperios politicei neamului pentru românismul integral³⁶.

Cel care s-a preocupat intens, în paginile ziarului „Seara”, de evoluția realităților din spațiul Imperiului Rus, de consecințele ce decurgeau din implicarea colosului de la răsărit în conflictul mondial și, inclusiv, de problema basarabeană, a fost Alexis Nour, despre care s-a arătat că

³⁰ Al. Dodan, „Frații de dincolo” și „frații de dincoace”, în „Seara”, anul IV, nr. 1732, 12 noiembrie 1914, p. 1; *Naționalism și Politicianism*, în „Seara”, anul IV, nr. 732, 12 noiembrie 1914, p. 1; I. B., *Comedia Politicianismului*, în „Seara”, anul IV, nr. 732, 12 noiembrie 1914, p. 1; I. Bradu, *Agitațiile D-lui N. Filipescu*, în „Seara”, anul IV, nr. 1733, 13 noiembrie 1914, p. 1; S. R., *Politicianism național. Triumviratul N. Filipescu – Take Ionescu – Emil Costinescu*, în „Seara”, anul IV, nr. 1733, 13 noiembrie 1914, p. 1; Un bun român, *Sinceritate? Nu! Interesare? Da!*, în „Seara”, anul IV, nr. 1733, 13 noiembrie 1914, p. 3; A. A. R., *Un nenorocit*, în „Seara”, anul IV, nr. 1758, 8 decembrie 1914, p. 1; etc.

³¹ I. Bradu, *Trinitatea idealului național: Mille, Fagure și Honigman*, în „Seara”, anul IV, nr. 1758, 8 decembrie 1914, p. 1.

³² A. A. R., *Genialul caraghios*, în „Seara”, anul V, nr. 1928, 5 iunie 1915, p. 1.

³³ I. Bradu, *Intrările în acțiune*, în „Seara”, anul V, nr. 1881, 19 aprilie 1915, p. 1; *O nouă tactică a rublofililor. Învârteala cu rusofilismul d-lui I. Brătianu*, în „Seara”, anul VI, nr. 2309, 1 iulie 1916.

³⁴ D. B., *Opiniile d-lui P. P. Carp*, în „Seara”, anul V, nr. 1906, 30 ianuarie 1915, p. 1.

³⁵ B. H., *În Basarabia*, în „Seara”, anul V, nr. 1927, 4 iunie 1915, p. 1; D. Karnabatt, *Basarabia va fi a noastră*, în „Seara”, anul V, nr. 1928, 5 iunie 1915, p. 1.

³⁶ Teodor Rășcanu, *Politica Neamului*, în „Seara”, anul V, nr. 2049, 5 octombrie 1915, p. 1.

[...] e de presupus că nu era simplu colaborator („extern”) ci redactor. Și își face meseria foarte bine. Întotdeauna își dezvoltă cu inteligență argumentele, extrase dintr-o cercetare foarte atentă a presei beligeranților, dar mai ales a celei rusești³⁷.

De precizat că Alexis Nour a publicat nu mai puțin de 115 articole în ziarul „Seara”, în perioada 27 ianuarie 1915 – 15 august 1916³⁸.

Articolele lui Nour se subsumau, în bună măsură, unei teme generale care a preocupat intens, în acea perioadă, întreaga elită politică și intelectualitatea românească – alegerea uneia din cele două tabere din conflict însemna, în ultimă instanță, exprimarea unui răspuns la o întrebare dureroasă: ce teritorii românești trebuiau eliberate? Idealul național, în forma sa cea mai generoasă, includea aproape întreg spațiul etnic și istoric românesc, având în vedere și Basarabia, dar conjunctura făcea imposibilă luarea în considerare a tuturor acestora. Argumentele partizanilor Puterilor Centrale și, implicit, ale celor de la „Seara”, porneau de la tratatul semnat în 1883 cu Austro-Ungaria și Germania, invocând imperativul respectării acestuia. Se adăugau necesitatea exprimării recunoștinței față de Germania, puterea care ne susținuse în diferite momente importante pentru modernizarea țării; convingerea în utilitatea existențială și în indestructibilitatea monarhiei dualiste, în cadrul căreia se găseau numeroși conaționali; credința în forța militară a Germaniei și în capacitatea ei de a rezista celor mai mari greutăți; și, nu în ultimul rând, precauția și teama față de Rusia, care a reprezentat, în opinia noastră, cel mai puternic liant al acestei tabere așa-zis germanofile³⁹.

Ultima zi de apariție a ziarului „Seara” a fost 15 august 1916. În perioada imediat următoare intrării în război a României, redacția a fost desființată, rămânând, practic, aidoma altor publicații care sprijineau Puterile Centrale, fără obiectul muncii. După instaurarea ocupației germane în București, la sfârșitul anului 1916, unii dintre foștii redactori și colaboratori, precum Alexis Nour, au izbutit să se refugieze în Moldova, dar alții au trecut la „Gazeta Bucureștilor”, publicație editată sub supravegherea ocupanților germani în fosta tipografie a „Adevărului”⁴⁰, printre cei mai cunoscuți fiind Dimitrie Karnabatt și Tudor Arghezi.

Așa cum bine se știe, neutralitatea României a provocat nu doar o divizare a clasei politice în funcție de opțiunile pentru una sau alta dintre taberele aflate în conflict, ci, în ansamblu, și a intelectualității noastre, fenomen care s-a manifestat

³⁷ Victor Durnea, *Studiu introductiv. „Un glas unic și nediscutabil al poporului român din Basarabia”*, în Alexis Nour, *op. cit.*, p. 19.

³⁸ O listă a acestora se regăsește în aceeași lucrare îngrijită de Victor Durnea, la p. 488-490.

³⁹ Ideea în sine a fost exprimată și de către Lucian Boia; a se vedea Lucian Boia, „*Germanofili*”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, ediția a IV-a, București, Editura Humanitas, 2017, p. 70: „Cei care au ajuns să fie numiți «germanofili» se împart între neutraliști, în genere mai curând favorabili Puterilor Centrale, dar în grade diferite, și partizanii unei acțiuni militare alături de acestea. Unii sunt germanofili cu adevărat, sau austrofilii, dar cei mai mulți sunt adversari ai Rusiei, așadar mai mult «rusofobi» decât «germanofili»”.

⁴⁰ Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 130.

inclusiv prin destrămarea, uneori iremediabilă, a unor prietenii și asocieri, prin tensionarea până la saturație a spațiului public și a paginilor gazetelor cu discuții, argumente și contraargumente referitoare la ceea ce trebuiau sau nu să facă partidele, guvernul, oamenii politici ș.a.m.d. Evident, asemenea chestiuni nu au fost străine disputelor publicistice în care s-au găsit implicați, direct sau indirect, și cei de la ziarul „Seara” sau unii dintre colaboratorii lor. Astfel, după ieșirea sa din redacția cotidianului, la sfârșitul anului 1914, Tudor Arghezi, asociat cu Gala Galaction, a fondat revista „Cronica”, finanțată, după cum se arăta încă de atunci, de către germani. Odată cu fondurile a primit, însă, și misiunea de a contracara, în plan publicistic, revista „Facla”, diriguată de către N. D. Cocea și sprijinită cu fonduri franceze. Urmarea: a început una din cele mai triviale și mai abjecte certuri din presa de atunci; din dorința de a-l compromite în ochii opiniei publice, Arghezi a dezvăluit legăturile pederaste ale lui Cocea, fostul său prieten, care-l și lansase publicistic în 1910. Replica acestuia din urmă nu a întârziat să apară, menționând, printre altele, că o fotografie nud a lui Arghezi s-ar fi aflat pe biroul unui homosexual notoriu al societății bucureștene, anume Alexandru Bogdan-Pitești, directorul ziarului „Seara”. În plus, mama lui Arghezi era de origine maghiară și fusese o umilă bucătăreasă, chestiune care trebuia să constituie o bilă neagră în plus pentru aceeași opinie publică românească, oricum ostilă față de Budapesta și politica de maghiarizare promovată de acolo. Polemica dintre cei doi și, implicit, dintre cele două publicații, a continuat pe toate ramurile arborelui genealogic, practic nimeni și nimic nemaifiind menajat în cadrul acestui spectacol de cea mai tristă speță, care a căpătat foarte repede conotații eminamente personale. De altfel, Pamfil Șeicaru, în amintirile sale, a precizat, referindu-se la această confruntare dintre Arghezi și Cocea: „Controversa pentru care scoteau revistele: alături de Franța sau alături de Germania nu mai exista, paginile serveau la o simplă întrecere în zvârlirea căldărilor cu lături”⁴¹.

Nu dorim să încheiem textul nostru fără a menționa măcar câteva chestiuni despre Alexandru Bogdan-Pitești, directorul ziarului „Seara”. A fost una din figurile pitorești și nonconformiste ale societății românești de la începutul secolului al XX-lea⁴². Mult mai bine cunoscut de către criticii de artă, de esteți și de isto-

⁴¹ Pamfil Șeicaru, *Scriseri din exil*, vol. I, *Figuri din lumea literară*, ediție îngrijită și prefațată de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I.O., 2002, p. 209-210: „Polemica a coborât toate treptele trivialității, mamă, surori, nimeni și nimic nu a mai fost menajat; talentul nu mai servea pentru a da o cât de sumară ținută cuvintelor alese cât mai crude în brutală lor vulgaritate. O respingătoare bătăleală în haznalele intimității descoperite în plină zi, și fără să aibă, cel puțin, scuza – penibilă – a unor convingeri, care se înfruntau cu o neînduplecată ură; un simplu dialog de chivuțe pe un maidan. Acest spectacol a dăunat și lui Arghezi și lui Cocea. Controversa pentru care scoteau revistele: alături de Franța sau alături de Germania nu mai exista, paginile serveau la o simplă întrecere în zvârlirea căldărilor cu lături”.

⁴² O caracterizare suficient de elocventă, în opinia noastră, a acestui controversat personaj, precum și a universului pe care și-l construise se regăsește în lucrarea lui Paul Cernat, *Avangarda românească și complexul periferiei: primul val*, București, Editura Cartea Românească, 2007, p. 39-45, din care spicuim: „Animator cultural, estetic, critic de artă, organizator de expoziții și protector al artiștilor moderni, amfitrion, gazetar versatil și colecționar (cel mai important din

ricii literari, decât de istoricii de meserie, Bogdan-Pitești a fost poreclit, în epocă, Bogdan Ciupești, fiind considerat, de către destui trăitori de atunci, drept „cel mai mare escroc al României contemporane”⁴³. Era, de altfel, o imagine pe care chiar împriecinatul o întreținea și o promova, uneori ostentativ, doar pentru a face impresie, în ideea ca persoana sa să se afle permanent în centrul atenției publice.

Despre acest foarte prozaic personaj există suficient de multe relatări și scrieri pentru a îi putea contura un portret istoric și moral corespunzător. Cunoscutul gazetar Pamfil Șeicaru, referindu-se la personalitatea lui Bogdan-Pitești, arăta: „Cinic, având voluptatea cinismului, complăcându-se în acțiuni și gesturi care sfidau, provocau indignarea bunului simț, Al. Bogdan-Pitești a cultivat toată viața celebritatea scandalului”⁴⁴. Sau, așa cum preciza marele critic de artă și colecționar român de origine armeană Krikor Zambaccian,

Alexandru Bogdan-Pitești era plămădit dintr-un aluat de contraste la care au contribuit în egală măsură geniul răului și al binelui.

Era în acest personaj un amestec de senior și plebeu, de creștin și păgân, de tiran și revoltat. Cinic și duios, generos pe de o parte, escroc pe de alta, Al. Bogdan-Pitești iubea libertatea în gradul în care ar fi putut abuza de ea. Și acest om, anarhic față de rânduielile lumesti, nu recunoștea decât o singură ierarhie: talentul⁴⁵.

Omul politic și memorialistul I. G. Duca a reușit să sintetizeze, în mod cât se poate de plastic, în opinia noastră, liniile de forță specifice rolului și atitudinii lui Alexandru Bogdan-Pitești în calitatea acestuia de agent de influență cumpărat, cu bani grei, de către oamenii Puterilor Centrale:

Germanii aveau însă în acea perioadă grija și interesul să generalizeze cele câteva cazuri izolate, să le dea proporții exagerate, așa încât nouă ne parveneau la Iași zvonuri ce ne zdrobeau sufletele. În această atmosferă de decrepitudine morală și

istoria României, alături de Zambaccian și Kalinderu), B.-P. a jucat un rol-cheie în metabolizarea noutății artistice. [...] Cercul era de fapt o lume cvasiboemă, cvasiinterlopă, o societate pestriță și eteroclită de poeți, ziariști, pictori, sculptori, graficieni, caricaturști (unii dintre ei – necunoscuți la acea dată), cărora li se adăuga un număr de escroci, bon-viveuri excentrici și prostituate. De o jenantă notorietate a rămas activitatea filogermană a mentorului din timpul Primului Război Mondial, care i-a atras și o condamnare la Văcărești. [...] O dominantă pare a fi atitudinea anti-oficială: ambiguă în privința războiului și ostilă față de «politicianismul plutocrat și corupt» al Partidului Liberal. Boemi antiburghezi, unii apropiați cercurilor conservatoare, alții – celor socialiste, nu puțini predispuși la compromisuri conjuncturale, independenți artistic, dar dependenți financiar, antidinastici și anticlericali, adepți ai neutralismului și pacifismului, critici la adresa politicii proantantiste a guvernului Brătianu, membrii cercului se vor regăsi, după 1918, pe aliniamente ideologice diferite” (p. 39-40).

⁴³ Respectiva apreciere a fost formulată în lucrarea lui I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol. II, *Războiul*, München, Jon Dumitru-Verlag, 1981, p. 153.

⁴⁴ Pamfil Șeicaru, *Istoria preseii*, ediție îngrijită de George Stanca, Pitești, Editura Paralela 45, 2007, p. 258.

⁴⁵ Zambaccian, *Pagini despre artă*, culegere de texte și prefață de Marin Mihalache, București, Editura Meridiane, 1965, p. 284.

de scădere patriotică, ca o culme a ironiei, cel mai mare escroc al României contemporane, Bogdan Pitești, cunoscutul sibarit și amator de tablouri, pe care spiritul sarcastic al mulțimii anonime îl poreclise atât de bine Bogdan Ciupești, răzbuna și salva în forma cea mai lapidară onoarea națională.

Se știe că în timpul neutralității acest straniu personajiu încasase de la Germani sume considerabile pentru a determina, prin presă, în opinia noastră publică, un curent favorabil Puterilor Centrale. Bineînțeles, Bogdan Pitești încasase banii și nu făcuse în schimb nimic, sau mai nimic. De altminteri, să fi vrut și, cu reputația bine stabilită pe care o avea, nu ar fi putut face ceea ce în inexplicabila lor naivitate Germanii cereau și așteptau de la el. În orice caz, cu puțin înainte de intrarea noastră în război, acoliții și spionii lui von dem Busche s-au desmeticit și și-au dat seama că au fost mistificați în modul cel mai îndrăzneț de un escroc în stil mare. Și furioși pe el că i-a escrocat, că s-au lăsat atât de lesne să fie înșelați, de cum au intrat în București una din primele lor griji a fost să se răzbune împotriva lui. Un ofițer de la comandatura germană, care știa românește, fiindcă locuise mai multă vreme la noi, a fost deci, pe dată, însărcinat să-l ridice pe Bogdan Pitești și să-l aresteze. Adus printre baionete în biroul ofițerului, acesta din urmă mai înainte de a-l trimite la închisoare pe cel ce își bătuse joc cu atâta cinism și aroganță de arginții poporului german, s-a crezut dator să îi repete pe un ton amenințător și răstit toate imputările pe care patria sa i le pune în cărcă.

În timp de o jumătate de oră Bogdan Pitești a ascultat imperturbabil groaznicul rechizitoriu al cărui leitmotiv era: „ești un escroc ordinar, ne-ai luat banii ca să ne faci serviciul cutare și nu ai făcut nimic, ai băgat banii în buzunarele D-tale, ți-ai cumpărat case și terenuri, te-ai îmbogățit cu nerușinare pe spinarea noastră. Ori, noi nu te-am cumpărat pentru aceasta, ci pentru a sluji interesele noastre”. În cele din urmă, Bogdan Pitești, solemn, s-a ridicat și, mângâindu-și liniștit barbișonul, a spus răspicat ofițerului uluit: „Da Domnule Ofițer, este adevărat, sunt un escroc, dar aș vrea să știu ce v-ați închipuit când ați întreprins acțiunea Dv. de corupție la noi? Ați crezut oare că veți putea cumpăra în România oameni cinștiți? V-ați înșelat amar, în această țară nu puteați cumpăra decât escroci, decât escroci ordinari ca mine”. Mărturisesc că sunt ispășit pentru această replică de o admirabilă și atavică demnitate națională, nu să iert, dar să uit toată turpitudinea vieții lui Bogdan Pitești. Oricum ar fi, în ce vremuri trăiam, un Sturdza trăda, un Carp, un Marghiloman pactiza cu inamicul, iar un Bogdan Pitești sintetiza mândria națională⁴⁶!

Ca o concluzie a celor prezentate în cadrul textului nostru, reiterăm ideea că „recuperarea” și valorificarea corespunzătoare a publicațiilor aflate în siajul Puterilor Centrale în perioada 1914-1916 pot contribui la mai buna înțelegere a contextului general al perioadei respective, a climatului tensionat specific societății românești, din perspectiva taberei „germanofile”, precum și a modalităților în care această presă cumpărată, la propriu, de către agenții de influență ai Puterilor Centrale, a știut să-și poarte bătăliile cu adversarii antantiști. În același timp, amplul efort de reinterpretare și de gestionare istoriografică trebuie să ajute la redimensionarea echilibrată a percepțiilor noastre asupra unor vremuri care, în destul de numeroase momente, au fost receptate doar prin intermediul

⁴⁶ I. G. Duca, *op. cit.*, p. 153-154.

anumitor perspective unidirecționale care au privilegiat viziunea învingătorilor. În ansamblul acestei întreprinderi de amploare, care vizează periodicele de orientare germanofilă, un rol aparte revine, în opinia noastră, ziarului „Seara”, precum și celor care s-au găsit în echipa sa redacțională.

**In the Service of the Central Powers.
The Newspaper “Seara” and Romania’s Neutrality (1914-1916)**
(Abstract)

Keywords: neutrality, Germanophile press, propaganda, “Seara”, Alexandru Bogdan-Pitești.

For the countries that initially declared themselves neutral, the first world conflagration began with a propaganda war, through which both the Entente and the Central Powers tried to gain new allies or to keep the old ones. Romania was no exception, as the results of both sides’ efforts were visible starting from the first months of the conflict. In this fierce propaganda battle, both parties invested considerable resources trying to seize control and demonise their opponents. Within the Romanian press, one of the periodicals that promoted the interests of the Central Powers for almost the entire period of neutrality was the newspaper “Seara”, published in Bucharest. It waged an unequal battle with the publications supporting the Entente. In this paper we provide an overview of this press campaign. We also discuss some of the individuals who were involved in the newspaper’s editorial staff.